

7.

DISSERTATIO INAUGURALIS MEDICA,
SISTENS
NONNULLA
PRÆJUDICIA
CIRCA AEREM,

Quam
AUSPICE DEO PROPITIO,
Et Consensu atque Auctoritate Gratiossæ Facultatis Medicæ,
IN ALMA REGIA FRIDERICIANA,

P R Æ S I D E
PRORECTORE MAGNIFICO

6
DN. D. MICHAELE ALBERTI
SACR. MAJ. REG. BORUSS. AULICO ET CONSIST. MAGDEB.
CONSILIARIO, MED. ET PHILOS. NATUR. PROFES-
SORE PUBLICO ORDINARIO, ETC.

DECANO H. T. SPECTATISSIMO,

Domino Patrono, Præceptore ac Promotore suo, omni honoris cultu prosequendo.

PRO GRADU DOCTORIS
SUMMISQUE IN MEDICINA HONORIBUS ET PRIVILE-
GIIS DOCTORALIBUS LEGITIME IMPETRANDIS,
HORIS LOCOQUE CONSUVETIS,

ANNO MDCCXXXVII. D. AUGUST.

PUBLICÆ AC PLACIDÆ ERUDITORUM VENTILATIONI SUBJICIET

AUCTOR DEFENSURUS

JOHANNES USENBENZ,

ULMA · SUEVUS.

HALÆ MAGDEBURGICÆ,
TYPIS JOH. CHRISTIANI HENDELI, ACAD. TYPOGR.

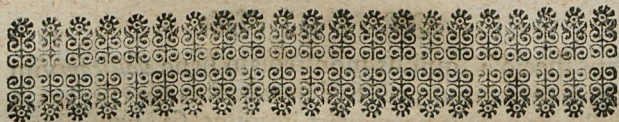
DISSERTATIO IN ACADEMIA MEDICA

FRANCISCA

DE MICHAELE ALBERTO

JOHANNES JOSEPHUS

PRÆFAMEN.

Dignum præter alios fuit visum celebri illi Mutinensium Medico Bernb. RAMAZZINI *Cap. 3. de Princip. Valet. Tuenda p. 413.* tempora nostra felicia concelebrare, eo, quod *aëris natura & supra viventium corpora potestas nulli ætati magis innotuerit, quam nostræ, & quod pauca de admirandis illius proprietatibus habeamus a Verevibus Philosophis, longe plura autem & oculata fide certiora a rerum naturalium scriptoribus habeat hæc ætas nostra.* Perfacile etiam huic asserto subscribere poterimus, quando consideramus, quod varia Machinarum species recentioribus hisce temporibus fuerint excogitata, quæ elasticitatem, compressionem, gravitatem, motum, peregrinorum commixtionem &c. ex invisibili hoc corpore expiscari voluerunt. Verum enim vero inimum properus amor in hujusmodi res optima eorum conamina non raro deturpavit, & oculos integri judicii obcæcavit, ut aëri sæpe tribuerint, quæ ipsi soli neutiquam adscribenda erant. Exempli loco nobis esse poterit *Elasticitas* ejus, quam cohors Physicorum eo usque extendit, ut juxta suffragia BOYLEI & aliorum antesignanorum acriter defendat, quod aër 500000-600000. vicibus majorem locum solo caloris concursu occupare possit, & tamen nondum omnis ulterioris expansionis statum deponerit. Provocant equidem hi viri ad experimenta

fatis speciosa, quibus monstruosam hanc *elasticam* vim defendere nituntur; Sed licet veritatem effectus in dubium vocare nequitiam in animo sit, profecto tamen de veritate adductæ causæ ubique hæsitabit ratio. Nam ubicunque etiam hujusmodi eminenter expansivas virtutes proritare licet, ibi aërem nunquam solum & a peregrinis materiis liberum usurpare integrum est, sed semper alia quædam activa materia, imprimis autem aqueo-vaporosa tenerrime & copiosissime dissoluta adjutricem operam confert; atque hoc quotidie experiri possumus levissimo apparatusu cum vesica bubula, quæ aëre sicco & puro leviter impleta ac optime clausa, ad fornacem calidam mediocri augmentum admittet, quamprimum vero aqua ab extra imbuitur vesica, ut per aërem interius contentum vapores distribui possint, sub eodem caloris gradu ad rupturam usque intumescet. Æolipilæ idem nos docent satis manifeste, quando aqua ad dimidiam sui partem repletæ & super carbones accensos repositæ ventum vaporosum cum impetu & sibilo tamdiu explodunt, donec omnis fere aqua consumpta sit, quem effectum minime præstat hoc instrumentum, si aëri soli res committatur. Qui hæc juste considerat, facile attingere poterit, quod in Machina Papiniana aëris elasticitas sola non sufficere possit pro emolliendis ossibus & imprimenda aqua intra ultima pororum latibula, sed quod revera vapores, copiosissime excitati, in hoc negotio tantum conferant, quantum aër nunquam poterit. Ne vero cuiquam pristinum dubium in mente recoquatur, an non in allegatis experimentis nihilominus fortior caloris

loris gradus aërem tanto impetu dilatatorio instruat, ut ad aquam confugere superfluum foret, ille omni exceptione majus documentum offendet in admiranda illa expansiva effervescentia, quæ oritur ex commixtione acidi & alcali sub variis operationibus chemicis obvia, ubi solutiones utriusque salis bene saturata interstitia & poros aquæ ita occupatos habent, ut non modo notabiliter graviore evadant liquores, sed etiam ex hoc fonte aëris inhæsis tanta, quanta ordinarie in aquis conceditur, nec præsumi, nec ulla arte demonstrari possit. Quamvis autem hujusmodi effectuum fonticorum explicatio apud Physicos communes inexplicabilis videatur, & silentio ubique prætermittatur; tamen facile via se pandit, quando cum *Magnif. Dn. D. PRÆSIDE in Fund. Philos. Natur. p. 1199. sq. f. 60.* dicimus: *Quod primum incitamentum motus hujus elastici sit subtilior dispersa & sublimius in aërem insinuata & extenuata aquositas, cui, quo magis caloris motus accedat, eo magis elasticitas illa augeatur.* Neque etiam iniqui erimus, quando cum *Meritissimo B. STAHLIO* eadem fere attributa aquæ adscribamus, quæ laudatus vir, de substantia inflammabili resoluta prædicavit *in Zymotechn. p. 120. Opusc.* quod nempe *elasticitate sua aërem mentiorur*, imo, quod dicere licebit, ipsa aëris expansione fortior sit. Propius modum fiendi mechanicum tantæ expansionis adumbrandi suo jam tempore annifus est *Ren. CARTESIUS*, per similitudinem elasticitatis aëris notissimæ. Mirandum itaque quod ubique tanta vestigia horum virorum & imprimis palpabilia tentamina *Francisc. de LANNA in Magist. Nar. & Art.* atque *Bac. VERULAMII* indigi-

digitatio adeo incurios reliquerint Philosophos ad nostrum usque diem, cum tamen ex hac sola consideratione tot stupendos effectus & insolubiles haecenus nodos circa fulmina, tonitrua, varia improvisa phaenomena & successus in Pyrotechnia chemica, Pyrobolia &c. satis feliciter solvere possimus; quid quod sponte hinc specialissima explicatio fuit, machinae illius Greilianae, ad incendia extinguenda, usitatae & probatae. Quoniam vero haec & alia Physica momenta magnam tractationem explere possent, hoc loco autem ad talia, quae vitam & sanitatem concernunt, animum dirigere, multae circumstantiae suadeant; hinc omnes posteriores mere Physicas contemplationes mittam, & potius praerudicia quaedam Medica circa aërem pro viribus perquiram. Tanto magis hujusmodi thema seligere placuit, quia detectio talium errorum practicae utilitate destituta esse nequit, & infrequens tractatio similium materiarum sine dubio quosdam ad sui lectionem alliciet: Interim cum hic Titulus ob amplitudinem suam plures plagas pro delineatione exposceret; hinc tantummodo sparsim quaedam, toto fere die obvia collegi, ut sic brevitatis studium eo melius exercere possim. Expono itaque haec pauca consuetae ventilationi Academicæ & postmodum favente Numine inter privatos labores ea addam, quae jamjam in pectore gero, & quae usus quotidianus ulterius subnectere docebit. Deus autem ceu summus Moderator mei meorumque etiam huic conamini ex alto adspiret, quo Creatorem in creatura non juxta vagae rationis instinctum, sed juxta veritatem pie agnoscamus & veneremur.

§. I.

QUUM varii nostris temporibus de Præjudiciis copiose egerint, & generaliores hujus vocabuli notiones juxta regulas artis curate diduxerint, insuperque quotidianus hominum usus eorum indolem & vel mediocriter tantum exulto animo prodat, hinc tædet & piget toties jam cocta & recocta denuo adponere, quoniam hac vice Medicum Thema exarare proposui, quod Philosophicos terminorum communium significatus ex proprio suo fonte suppositos habere debet. Quod si autem nihilominus aliquid dicere velim, tunc *præjudicium* nuncupo *præcipitem* atque *incongruam dijudicationem rei*, antequam satis super lapidem lydium acuti & integri judicii fuit explorata.

Ratio omnia fusioris disquisitionis de præjudiciis.

Definitio præjudicii.

§. II. Quoniam igitur imprimis judicii morbum & infirmitatem indicat præjudicium, facile quivis agnoscat, quod, qui eminenti ingenio pollent, & fugitiva rerum æstimatione delectantur, facilius præjudiciis subjecti sint, quam alii, qui patientia gaudent debite combinandi & disjungendi ideas rerum. Cui autem volupe erit plura circa vocis genealogiam, locum natalem in operationibus mentis, causas excitantes varias, subjecta, objecta, significatum & insignem ejus amplitudinem disquirendi, non a me expectabit, sed in libris Philosophicis abunde talia reperiet, in quorum serie merito collocari potest erudita *Diff. Excell. D. HERTENSTEINI* ante aliquot annos in Gymnasio Ulmensi habita, & sic nihil obstat, quo minus immediate ad specialissimam tractationem præjudiciorum Medicorum circa aërem nos accingamus.

Brevis subjectorum consideratio.

§. III. Est autem vastum illud mare atmosphæricum ex Physica satis notum, in quo vivimus, & ex quo

Aer præjudicio obnoxius.

spi.

Scopus generalis.

spiritum per omnem vitam trahimus, quod plura iniqua hominum judicia & multas fonticas accusationes in se suscipere debet, ut quisquam amplius dubitare posset, num vitæ & sanitati magis noceat, quam prosit. Atque hæc sphalmata intellectus humani non modo ex ore credulæ plebis audiuntur, sed varia etiam eruditorum dogmata & supposita aërem hinc inde diffamare, & varias noxias qualitates imaginarias in illum transferre non erubuerunt. Dignum itaque judicavi, genuinos restrictæ utilitatis terminos paululum extendere & beneficium aëris non satis agnoscantibus specimen aliquod exhibere, in quo varia præjudicia non levia removentur. Neutiquam vero illud in me suscipio, ut omnes obvios circa aërem errores medicos excutere velim, quia pauciores hæc paginæ rem illam non complecterentur; Hinc aliquot tantum eorum adduxisse scopo meo hac vice satisfactum reor, quo inde illis, quibus pensitandi facultas inest, ad ulteriora hujusmodi perverse credita, recte æstimanda instigentur. Multo minus eo usque meam defensionem extendam, ut omnem statum & qualitatem aëris defendam ac pro sanitatis proficuo adjumento declarem, cum potius viris pluribus satis Celebribus merito subscribere debeam, qui fontes aëris noxii satis prolixè exhibuerunt, inter quos eminent *Magnif. Dn. PRÆSES tam in Prax. extemp. Cas. XII. de noxa e vaporibus inimicis, quam in Diff. de efficacia aëris ad generandos morbos.* Interim nec hac occasione deero interdum aëris qualitatem ex accidenti nocivam prodere, quam tamen non omnes æque satis agnoscunt, sed ad alias causas confugiendo, ceu innoxiam dimittunt.

§. IV. Quando tamen quidam aërem tanquam nocivam scaturiginem multorum morborum accusant, mini-

minime eo progrediuntur, ut ipsum purum & temperatum ceu sanitatis perverforem declarent, utpote qui omnium consensu in & per se plane innocuus est, & ad vitam conservandam summe necessarius agnoscitur, unde etiam omni tempore respiratio ad motus vitales fuit connumerata; subtracto enim per leve tantum temporis intervallum aëre illico omnis progressus humorum, & cum illo vita tollitur. Potius vero varias ejus qualitates acculant, quarum alias primas vocant & magis universales, uti calor & frigus atque cum his connectens gravitas ac levitas, humiditas & siccitas, variansque ejusdem motus & ventilatio, i. e. ventorum habitudo diversa &c. Sed quam parci sint plurimi auctorum in evolvendis & condigne adplicandis hisce, permultos, meliora desiderantes, testari licet. Longe frequentius autem est, ut ad varias heterogeneas, aliunde adventantes, & in atmosphæra hospitantes confugiant, illasque pro explicatione variorum effectuum non raro perverse proferunt.

§. V. Est autem triga verborum, quam vulgus non modo, sed & Physicorum superbiens cohors perpetuo fere in ore gerit, & ex qua lernam malorum deducere tentat, adeo ut facile dubitare quis posset, num hic ab illo, vel vice versa artem ita philosophandi didicerit. Quæsi veris ex utroque & mox audies querelas communes contra salia, sulphur, & putredinem formatas, quæ aër intra se recondens humano corpori introducere debet, unde tum humano generi nil nisi morbosos & tragicos successus imminere illi statuunt. Sed vero si curatius fueris scrutatus, unde allegatarum causarum præsentiam arguere velint, & quomodo deductio causalis ulterior respondeat, verba non raro multa & pomposa audire licet, quæ tamen

circa quas aëris qualitates versentur præjudicia. qualitates primæ.

qualitates vel adventitiæ.

adventitiæ qualitates explicantur in genere.

fobrio examini subjecta raro quadrant, sed vel præsentiam in dubio relinquunt, vel, si etiam revera adstruantur, tamen variis nævis in adplicatione ad corporis humanum laborant.

qualitates
aëris variæ
in specie.

præjudici-
um sistunt
exemplo
frigoris.

§. VI. Quod attinet istas qualitates caloris & frigoris, humiditatis & siccitatis, tunc vix leviter & superficialiter communes Physico-Medici hoc momentum attingunt, multo minus explent, & mox μεταβασιν εις αλλο γενοσ committunt, quod ipsum per exempla clarius fiet. Sic enim, quando forte peculiare effectus a frigore in corpus humanum resultantes explicare debent, raro simplicitatem naturæ sequuntur, sed illico materias frigorificas in aëre observantes in subsidium trahunt, quas venti ex borealibus plagis potissimum advehere perhibent, has ipsas intra corpus per poros ubique obvios insinuari, partes sensibiles adertum pangere, sanguinem spirituosa parte orbare & inspissando ac coagulando humores fundamentam plurium morborum sternere credunt. Cum vero hujusmodi incrassationem præ aliis admittat seroso-lymphalis portio sanguinis; hinc etiam afflictiones ex restagnatione, stasi & alia qualicunque corruptione hujus humoris ab itis nitrosi halitibus hyemali tempore in aëre abundantibus derivant. Hanc incrassantem & coagulantem efficaciam nitrosæ volatilis substantiæ eousque extendit GREW *Tr. Angl. Discours of Mixture p. 17.* ut etiam oleosam portionem sanguinis coagulare & in adipem commutare posse atque solere statuat, ex quo concludendo pergit, quod homines hyeme pinguiore esse debeant quam æstate.

§. VII. Sed vero, quum hanc infrigidantis acidi nitrosi existentiam multis modis jam destruxerint Viri iudiciofi,

ciōsi, sponte adparebit, quod vana sit eo superstructa ætiologia morborum hyemalium. Fuere hinc alii non pauci, qui nævum hunc pernoscētes alium sibi nexum causarum formarunt, vix tamen felicioribus gavisi sunt fati, quando aërem frigidum densitate & gravitate sua auctum pro solvendo omni nodo sufficere putant. Ut vero speciem veritatis assertis suis addant, provocant ad observationes barometricas, juxta quas Mercurius in tubo TORRICELLIANO ab externi aëris aucta densitate & pondere ad notabilem altitudinem protruditur, atque huic effectui simile quid contingere in corpore nostro asseverant, quando aër vel frigore nimis condensatus vel etiam exhalantibus materiis valde oppletus, non modo respirationis munus satis impeditum & refractarium reddit, teste *Machina Pneumatica* BOYLEI & confirmante ETTMÜLLERO *Disp. de Abstrus. Respir. negot.* sed etiam totam superficiem corporis ita comprimit, ut humores, per universum partium externarum habitum liberius diffusi, interiora versus passim reprimantur, & tardior humorum circulus inde succedat, sub quo succi vitales sensim lentescunt, variae corruptiones initiantes prodeunt, & soboles variorum morborum emergit.

§. VIII. Quod vero tota hæc consideratio infirmo nitatur fulcro & vel ex hoc solo momento perspicitur, quod non raro sub impetuosiore frigoris augmento manus & reliquæ partes denudatæ, sanguine copioso infarctæ ac tumidæ conspiciantur, ita ut vix intensus calor tantum ruborem & turgescētionem a vivido sanguine producere possit; Germani exprimunt, die Hände und das Gesicht sehen Krebs-Noth, cum tamen ex legibus & necessitatibus Physico-Mechanicis fluere deberet, quod in-

tenfior potentia ab extra renitens tanto **vegetius** adpul-
fui humorum interno resistere deberet, quam minor.
Quando autem e contraria parte eadem membra eminenter
rubentia & dolentia in calidum locum deferuntur, ubi
externa resistentia & pressio imminuta est, **sensim** mite-
fcunt d&ti effectus, usque dum tandem plane evanescent
& pristinus naturalis color rursus compareat, ubi tamen
rursus mechanicæ regulæ requirerent, ut ablato externo
renisu & relaxata superficie humorum adparatus e centro
ad *diffusa* loca liberius & abundantius propellerentur.

vera causa
indicatur.

§ IX. Rationi itaque magis consonum erit ad cau-
sam aliam internam activam & energeticè motricem pro-
vocare, quæ pro indigentia circumstantiarum consulto
motus istos suscipit, ita quidem, ut in hoc casu partes
corporis a frigoris impetu diuturno dolentes & metum
obrigescentiæ & congelationis incurrentes, vegeto in-
fluxu humorum vitalium soletur, quod non agit, quan-
do frigus corpori jam demum allabi inchoat; ibi enim pri-
ma ista molesta invasio & sensatio tantum invitat, ut fores
quasi claudantur & humores a frigore facile coagulandi in-
tenso motu fibrarum tonico ad interiora reprimantur, ut
ibidem eousque custodiantur. Quando tamen continu-
ans frigoris vigor externis partibus nimis molestus eva-
dit, & periculum minatur, novo, eoque universo con-
filio natura corporis sui defensor contra militantem ho-
stem insurgit & humores reliquos exteriorem superfici-
em parcius pervadentes, insuperque a frigore multum al-
teratos fovere, diluere & dissipare allaborat, ne stasis &
ex hac destructio fluidarum æque ac solidarum partium
inde progerminet. Ab eadem causa tunc facillime expli-
catio depromi poterit, quod concalefactis rursus parti-
bus

bus frigore prius adfectis, coacervati humores rursus placide non tamen sine omnibus motibus fibrantibus ac pungentibus distribuuntur, cum ex fundamento legum hydraulicarum consequi deberet, ut remittente externo renisu solidorum, fluida promptius ingredi possent. Notabilem hunc effectum vero a causa activa deducere non melius pernosceret, nisi qui sedulo observavit, quod in terrore subitaneo, utpote affectu animi, conclusiones & intentiones partium fibrosarum per peripheriam contingant, & regurgitationes fluidorum ad interiora pedissequas habeant, quæ tum simili fere ratione coacervationes, distensiones, angustationes & plures molestas afflictiones cum frigoris effectum optime symbolizantes, non possunt non proritare.

§ X. Quod autem effectus frigoris in se considerati ad generandos morbos attinet, tunc ratio docet, quod ineptior sit, quam ulla fere alia conditio aëris ad impetuosos & periculosos morbos producendos, & experientia simul confirmat, quod frigus æquale per rariora fontica mala corpori affricet, ut potius epidemicos & communes insulrus sub varia autumnii tempestate consuetos, nulla aëris emendatio artificialis, nec ulla medicamenta tam cito & certo fugare possint, quam superveniens hyems, quod factis expertus est LANCISIUS *de noxa palud. effl. p. 184.* ubi testatur, quod epidemici morbi Romanum populum dejicientes *stantibus boreis dissipati & citissime finiri fuerint*, quæ observatio etiam omnibus sedulis practicis notissima est.

effectus frigoris non adeo noxi-
us.

§ XI. Implicarier in diffusum paradoxarum & maxima ex parte jam excusarum hypothesium campum, si frigoris varia augmenta a varia corporum cælestium relatione,

vis lunæ fri-
gefaciens.

tione, situ, atque hinc supposito influxu derivarem, & varia præjudicia inde eruere vellem; in specie autem parum pro scopo meo lucrarer, si cum PARACELSO & affectis ejus varias illas conceptas materias recrementitias, stellarum in vorticem telluris nostri transmissas, huc trahere, & tanquam complurium morborum causas ex mente illorum allegare vellem. Quod si tamen quicquam fuit, quod in hac materia Auctores etiam satis judiciosos sub servitute creduli assensus detinuit; est certe *Luna*, cui prioribus temporibus ad unum fere omnes insignem illam frigefacendi efficaciam attribuere, quæ cerebro & toti systemati nervorum æque ac inexistentibus spiritibus animalibus, uti loquuntur, insidiosa existere debet. Magna auctoritate HELMONTIUS hanc doctrinam propagavit & pomposis verbis ætiologiam hujus rei subjunxit, *Lib. de formar. orzu parag. 39.* in qua sententia subscribentes habet *magnum WEPFERUM*, *celebrem SCHROECKIUM* Augustanum, *SALMUTHUM* & præter plures alios A. Q. RIVINUM & FRICCIUM, *Ulmensem*, in *Paradox. Med.*, qui ultimus quidem subtiliorem, veritati tamen non melius respondentem deductionem *p. 65. l. c.* superaddit.

variæ histo-
riæ, quomodo
explicari
debeant.

§. XII. Sed quid diu morabimur in re, quæ plures sedulos observatores etiam circa veritatem facti contradicentes habet, profecto hi longe prævalebunt præ illis, qui ex facili tantum assensu aliorum credulas traditiones excribunt, & cum non raro hujusmodi homines speciosas historias circumferant, quæ revera circumspectum requirunt judicium, ne occurrentes quandoque insolitos effectus mox eidem *Lunæ* activitati adscribant, sed perpendant, quantum non tenax & fixa imaginatio imminenti cujusdam mali in subjectis quibusdam sensibilibus vel ægris
vale-

valeat. Quando autem *paroxyzantes* specialium morborum *insultus Luna p̄bases* recurſu ſuo imitari dicunt, tunc ex hoc ſolo momento, quod coincidunt uno temporis puncto, conſuſionem ad cauſam formare, contra omnia Logica principia valde impingeret, & plurimas abſonas conſecutiones poſt ſe traheret.

§. XIII. Licet autem ſuppoſitam talem tortuoſam probationem in terea concederemus, quod, quo magis terra noſtra a *Luna* illuſtretur, eo magis illam frigeſciat; tamen ex hoc ſimplici & leuiori refrigerio tam atroces ac ſon-
 ticos morbos derivare nulli cordato pathologo ſatiſfacere poſſet, quando perpendit, quod acerbior frigoris gradus tantas non poſſideat vires, ut epilepſias, conuulſiones, motiones mentis & plura dira mala producere poſſit. Quid itaque mirum, quod ſub tanto conſenſu Medicorum etiam quidam *Theologi* illorum aſſerta amplexi fuerint, id quod ipsis etiam facile condonari poſſet, dummodo abſtinuiſſent, ex bona licet intentione, talia precum formulis immiſcere & averſionem non entium a Deo erogare.

§. XIV. Equidem hac occasione ex ſcholis Medicorum *Aſtologorum* varia horrenda præſagia de Eclipſibus lunaribus, Saturni frigeſcientis potentia afferri poſſent; quoniam vero res nullius uſus & *vana eſt ſine fulmine ira*, hinc non ſine cauſa frigide præterimus, & *Calorem* tanquam alteram palmariam qualitatem aëris frigori directe oppoſitam, in ſcenam producemus. Quamvis autem hic aëris motus in & per ſe non adeo nocivus ſit, tamen varios diſſenſus Auctorum prolicuit, unde etiam non omnem animadverſionem prætermittere poſſum, ſed merito præjudicatis opinionibus accenſere debeo, quando ſubinde Medici quidam ab *ære*, per diuturniorem radiorum

ſi omnino vera eſſet frigeſcacio, non ſufficeret tamen ad effectus producendos.

præjudicia circa calorem.

rum solarium magis rectorum collectionem, *calenta* & æstuante directe *dyscrasiam* humorum alcalino-acrem derivant, eo magis quidem quia æstus hic solaris varias mineralium particulas in atmosphæram elevare, ibidem ulterius attenuare & sanguinem subtiliorem & acriorem reddere debet, ex quo statu tum copiosos sudores & febres æstuantes imo quandoque malignas promanare perhibent.

Objectione
solvitur.

§. XV. Sed vero, quo jure hæc salvari possint, nondum perspicio; licet enim pro qualicumque defensione allegare possent, quod humores corporis sub aucta sudatione æstiva multum tenuioris limporis perdant, unde acrimonia humorum magis concentrari & manifestari deberet; scire tamen debent, quod sudor non sit iners & fatuum serum, sed quod abundantes resolutas & tenerrimas materias orgasticas satis copiosas secum vehat, id quod non modo odor adversus sudantium, sed & eorum industria colorata subpinguia ac potissimum observationes BARTHOLINI tam in *Act. Hassn.*, quam in *Tr. de Luce Animal.* testari possunt, ubi homines quidam pinguiorem sudorem emittentes, phosphorescente quasi materia inuncti, nocturno tempore lucentes allegantur.

noxia materia ex optimo sanguine generantur.

§. XVI. Interea prouti allegata communis inquisitione massæ humorum ex atmosphæra inter postulata manebit; ita ex altera parte hi viri genealogiam impuratum in sanguine obviarum non satis agnovisse videntur, quod scilicet ipse sanguis optimus & balsamicus proprium subiectum sit, ex quo materiæ recrementitiæ, inutiles ac revera deleteriæ generari possunt. Ipsa lex circulationis humorum involvit, ut sanguis e communi sua cisterna in omnes corporis partes distribuatur, ubi sub valido impulsu ad latera vasorum, quæ permeat & partes fibroso
mu.

musculares &c. per quas transprimitur perpetuo allidit,
 unde crasis & mixtio successive dissolvitur; hæc apospas-
 mata tum sub continuante circulatione plus atteruntur ac
 subtilifantur, tanto magis si calor externus æstivus insoli-
 tam expansionem inferat, & simul intestinum motum for-
 tius intendat. Totum hoc schema motuum debitam hu-
 morum miscelam & vitam valde turbaret & sensim sui juris
 redderet, nisi quotidie materia illa dissoluta & reliquæ mix-
 tionis valde inimica exturbaretur. Huic negotio similiter
 favet conditio æris æstivi calidi æquabilis, ubi tota super-
 ficies corporis justum illud toni moderamen possidet, ut
 humores tenuiores & mobiliores superficiem abundantius
 ingredi & partem serosam ramentis sulphureo-salinis locu-
 pletatam per poros satis pandos dimittere possent. Hac
 ratione itaque semper ea quantitas recrementitiæ materiæ
 e corpore migrat, quæ singulis momentis ingeneratur,
 & reliqua mixtio humorum inter ipsam destructionem sal-
 va vindicatur, simul autem illa proportio & æquilibrium
 inter fluida & solida plus obtinetur, quam ullo alio tempo-
 re, siquidem accuratus SANCTORIUS in *Medicina Scatica*
Scet. II. apb. 23. annotavit, quod corpora æstatis tempore tri-
 um circiter librarum pondere leviora sint, quam hyeme, quod
 decrementum laudatus vir optime ab auctiore transpira-
 tione derivat, licet etiam suum contribuat debilior appeti-
 titus, qui æstate solennis est, auctior vero hyeme. Hanc
 differentiam ponderis in corpore humano agnovisse etiam
 videtur HIPPOCRATES *Lib. de Nat. Hom. N. 14* quando
 dicit, quod *autumno paucissimus sanguis sit in homine,*
 nempe ob prægressam ætatem, quæ corpora probe exhau-
 sit. Cum grano salis itaque accipienda est assertio CORN-
 CELSI *Lib. II. C. I. §. 30.* *color omnis & jecur & lienem in-*

cur ordina-
 ric non no-
 ceant a pri-
 ori mon-
 stratur.

flammar, mentem hebetat, & ut anima deficiat, ut sanguis prorumpat, efficit.

a Posteriori.

§. XVII. Rationibus a priori petitis pro defendenda aëris calentis efficacia ad sanitatem accedere potest *experientia* singularis J. MAR. LANCISII, quando tam *Doni* antiquioris Medici, quam proprias observationes adfert, nullos fere morbos & febres *incurrere, licet solis radii omnium maxime verberent, cum viget æstas æqualis & aliquantulo calidior*. Idem plane confirmat assertum CELSI Lib. I. C. I. *asserentis: ex tempestatibus optima æquales, sunt sive frigida sive calida: pessima quæ maxime variant.*

Præjudic.
circa subit.
tas mutatio.
nes aëris.

§. XVIII. Aliam plane scenam ludit aër, quando optimæ hæc qualitates in subitaneas mutationes præcipitantur, vel aliis qualitatibus humiditatis, immodicæ siccitatis &c. complicantur, & tunc aër talis sæcunda mater plurimum morborum evadit, in quo annuentem habemus RAMAZZINI *Constit. Epid. p. 104. calor ac frigus sive sint cause immediata, sive excitantes & occasionales, subitas mutationes in nostris corporibus parere possunt, & humorum texturam citius, quam quis putet, invertent.* Hinc quando v. gr. aër per æstatem bene calidus horroribus autumnalibus inconstantibus portas pandit, & simul humidis vaporibus replet, vel quando ipsa æstas inter varias sensibiliores alterationes peragitur, caterva morborum corpora humana infestat, quorum ingentem catalogum in observationibus anniversariis practicorum deprehendere licet. Ad hoc usque punctum unanimia ubique sunt Medicorum vota; quam primum autem de causa & modo fiendi scrutari animus est, subito in partes trahi philosophantium copiam apparebit, & præjudicatas opiniones hic quoque offendemus. Profecto enim non ad aliam classem pertinet, quan-

quando autumnò aërem magis effœtum declarant & propterea plurimis effluviis falso acidis scaterè perhibent, quæ massam sanguineam a prægressæ æstatis calore spiritibus exhaustam ad aciditatem & coagulationem disponunt, unde tum magnam seriem morborum, ab HIPPOCRATE *Seçt. III. apb. 22.* recensitorum, derivant.

§ XIX. Alii Pathologorum aliter incedunt, sed minus feliciter ex aëre causam materialem horum morborum derivant, & mox ad varia miasmata ex hac mutatione in mari aëreo collecta, confugiunt, quæ corpus ab extra immediate contingere, inde ad interiora usque penetrare & varias partes contaminare debent, ut tot morbi & tanta eorum symptomata prodeant, LANCIS. *L. II. Nox. Palud. effluo. p. 215. n. 11.* Alii vicissim juxta *Sylvianam hypobesin* aëris æstui tribuunt, quod bilis acrimoniã valde intendat, quæ, frigida succedente aura & coarctatis ad interiora humoribus, liberalius intra duodenum exprimitur. Quando itaque effusa semicaustica bilis cum affluentissimo succo pancreatico commiscetur, justo fortior ebullitio exoritur, quæ in massa sanguinea febriles effervescentias concitare, atque sic omnes exagitationes febriles sive intermittentes sive acutas, sed populariter tantum grassantes prolicere oportet, vid. pluribus SYLVIIUM & quæ ejus dogmata propagarunt.

§ XX. Plures equidem hujusmodi variantes lectiones addere possem ex Auctoribus imprimis antiquiorum temporum; quoniam vero non injusta suspicio subrepat, ne nauseam illis imprimam, qui veritati inhiant, plura hujusmodi mitto & tantum dico, mirandum merito esse, quod tam raro sollicita SANCTORII dogmata pro fido hodie fuerint usurpata ad planiorem & certiore[m] pathologiam

Sanctorii
Medic. Stat.
illas refutat.

giam formandam. Quandoquidem vero vita nostra juxta confessionem complurium auctorum in æquilibrio & proportionata habitudine omnium corporis partium consistit; ita hic ipse vir huic negotio plus, quam alii satisfecit, siquidem non modo amplifice hanc reciprocam partium solidarum & fluidarum potentiam & vires propalavit, sed etiam ex consequenti redituum ac expensarum corporis, i. e. ingestorum & egestorum harmoniam huic fundamento superstruxit, atque ex turbato hoc mutuo moderamine varios secundarios perversos effectus progerminare monstravit. Quamprimum enim e. gr. transpiratio debita cohibetur, eadem materia sudoris resoluta non manet in corpore, qualis antea fuit, sed acrior & fermentativa evadit, tanto magis quidem, quando peripherica excretio infringitur eo tempore, quo eminentior aëris mutatio obvia est, & semina morborum prævio tempore concepta per motum & forum in sanguine ulterius exaltantur, quæ pro diversa subtilitate & activitate diversæ indolis morbos excludunt. Obliviscuntur ut plurimum *Auctores* hanc dignissimam considerationem, & si etiam aliquid agere volunt, leviter tantum mullitant, punctum autem rei non attingunt, atque sic indignos in œconomia vitali œconomos agunt, & computum rerum ita perverse instruunt, ut, nisi ipsa autocratica œconomia interna sincerius & constantius ageret, quam, qui successus hos in cerebro vel libris designant, opinione citius a functionibus naturalibus non tantum, sed & vitalibus removerentur.

de dysenteria perversa judicia.

§. XXI. Similia fere fata expertus est morbus Mensi Augusto atque Septembri proprius, non tamen omnibus æque annis affligens, sed autumno per multas vicissitudines molesto, respondens, qui est *Dysenteria*, pro speciali

morum tenuem & resolutam præstitit; tunc enim communissimæ autumnæ mutationes inconstantes efficiunt, ut æstus interdum quidem urgeat & resoluta apospasmata copiose generentur, noctu autem notabile frigus corpus sensibile laxum & madidum offendat, atque stricturas periphericas sub horroribus frequentibus inferat, a quibus humores in universum ad interiora loca diriguntur, resolutæ organice materiæ a salutari evaporatione præcluduntur, ex opposita parte vero in intestinorum canalem deponuntur tanto liberius, quando qualiscunque saburra in primis viis præextitit. Hæc activa & ad intestinorum motum promptissima materia reliquam magis inertem & innocuam, quam in intestinorum tractu deprehendit, eodem suo motu resolutorio afficit, sub larga bilis proritatione sibi, quantum, potest assimilatur, & sub hoc statu omnia ista schemata motuum introducit, quæ dyfentericæ propria sunt. Multiplex autem differentia graduum, quæ intercedit in hoc morbo, nititur maxime materiæ istæ halitusosâ, magis minusve acris & volatili, & hæc rursus magis minusve æstuosa tempestate præcedanea, aut sæpius & gravius alternante, unde massa sanguinea fortius vel minius exagitur & dissolvitur.

cur non alio
 anni tem-
 pore eve-
 niat.

§. XXIV. Ex his ratio patet, quod vegeta ætate hic morbus suam invasionem non inferat, licet sanguis strenue colliquetur; etenim alterum illud requisitum non obtingit, nempe insolentior repercussio eorundem resolutorum humorum ad centralia loca. Quando tamen nihilominus interdum levior hujusmodi vacillatio caloris & frigoris obvia est, contingit quidem non raro, ut febres acutæ qualescunque tragædiam ludant, frequentius autem conspirantibus primarum viarum levioribus conspurcationibus

nibus febres intermittentes vel tantum molimina talia accedunt, quæ tamen in junioribus & activis subjectis vomitus vel diarrhœa ad desideratum finem transfert. Ultimi autem hi effectus sunt potissimum, qui hoc ipso anno, Junio Mense inchoante, adeo solennes fuere, ut etiam in solo Instituto Orphanotropei ultra triginta juvenes una nocte eodem correptos fuisse affectu asseverare queam. Quoniam vero in hujusmodi statu ut plurimum etiam causa sanguinea se immiscere consuevit, hinc etiam vel cephalalgias, rubentibus & dolentibus oculis conjunctas accusarunt, vel hæmorrhagias narium succedentes cum levamine experti sunt, vel catarrhali afflictione mucido-tussiculosa numerum VII - XIV. dierum ægrotando expleverunt. Atque hoc schema morbi est, cujus *Excell. Dn. Prof. JUNCKERUS, Præcept. atque Patronus Venerandus* succinctam atque solidam introductionem suppeditavit in den Hallschen wöchentlichen Anzeigen n. 40. den 17. Junii, ubi ostendit, quomodo ex vera cognitione nexus causalis hic affectus ita dirigi possit, ne perversa conamina heroicorum subsidiorum præcipites lapsus & graviores morbos introducant.

§. XXV. Plura forent, quæ in hoc ordine tanquam præjudicatas opiniones addere possem, & adhucdum amplior numerus superesset, si reliquas mutationes varias juxta anni tempora, ventos, & meteora compendiarie tantum sciographiæ submittere vellem; cum vero præter opinionem præsens tractatio plures jam paginas implevit & varia adhucdum addere constitui; hinc illa destinato consilio prætereo, & tantummodo parcissimus ero in *nebulis* adducendis. Has subinde varia descædatione materiali noxiorum halituum impletas credunt plurimi, forte irrito illo metu maxima ex parte inducti, quod tenebricosus hic

Nebula falso ut plurimum accusantur.

va-

vapor undique attingat corpora nostra, ut hinc etiam varia loquendi formulæ & horridæ expressiones de eo non raro audiantur, dum quandoque accusant nebulam venenatam, putridam, fetentem, sulphuream, salinam, acrem & nescio quot plures qualitates. Quamvis vero hujusmodi flosculi hic loci rarius audiantur, quia infrequentior est nebularum proventus; tanto tamen sæpius observaveris in locis, ubi varia stagna, flumina & multæ collectiones aquarum ex inundationibus, imbribus &c. aërem prodiga evaporatione replent, ac præterea montium sylvarumque vicinia liberum flatum ventorum & dissipationem halituum præpediunt.

refutatur
hæc opinio.

§. XXVI. At vero si indolem rei penitus fuerimus scrutati, ut plurimum injusta adparebit accusatio. Largior equidem lubentissime, quod ex copiosa computrefactione cadaverum, aquarum &c. varia vitæ & sanitati inimica effluvia nebulis commisceri soleant, id quod LANCISIUS de agro Romano & tractu Mutinensi certis temporibus defendit; sic quoque calculum addo, quod in locis fodinarum arsenicales & metallici fumi conspurcare nebulas possint, & cum per nebulas hujusmodi heterogenea arctius colligantur & quasi condensentur, tanto certius noxios effectus exserere queunt. Vicissim vero pari fiducia defendo, quod plurimæ regiones hujusmodi qualificatas nebulas generare nequeant, licet variæ vituperationes de iisdem circumgerantur: sic v. gr. in *patria mea* per vulgus malæ notæ habentur nebulæ autumnæ & vere consuetæ, ac si in sinu suo foverent materiale morborum variorum, unde pro avertenda omni inquinazione teneriores os, nasumque sudario obtegunt, nequid noxiæ materiæ respirando corpus ingrediatur, & de reliquo, quantum fieri pot.

exemplo
patriæ meæ.

potest, in hypocaustis se custodiunt. Quod si tamen curatius quis inquisiverit, an tales homines incommoda ex hujusmodi tempestate hoc evitarint modo, mox deprehendet, quod longe maxima illorum copia in communes morborum insultus unâ trahatur; illi vero, qui toto die istis injuriis se exponunt, & crassum ac ubiginosum hunc aërem prodigie hauriunt, rarissime tale quid experiuntur. Aliam itaque hic subesse causam quis non vider, & facili opera melior deprehendetur, quando superius dicta in subsidium explicationis vocantur, & nebulae extra nos sitae tanquam ceu causa externa occasionalis aestimantur.

§. XXVII. Quando autem nihilominus alicui dubium superesset circa materialem inquinacionem, ille tantum consideret *indolem regionis*, tunc *fossas* amplas mœnia cingentes & aquis bonis repletissimas, *Danubium* rapido motu alluentem, *Blavum* ipsam urbem transmigrantem, & cum *Flera* non procul ab invicem Danubii alveo se insinuantem, videbit, quae singulae aquae ita innoxiae & laudabiles sunt, ut multis in locis talem pro potu ordinario avidè expererent, dummodo impetrare possent. Pariter nec ipsius *telluris conditio* adeo diffamari debet, siquidem ex uno latere cis Danubium moderate *siccum est solum*, bene tamen fertile, ab omnibus peregrinis materis liberum & paulo altius situm, cujusmodi qualitatem omnes auctores unanimi consensu laudant, cujus testimonia exhibent

Indoles illius regionis non velificat inquinacioni aëris.

HIPPOCRAT. *L. 3. aphor. 15.* LANCIS. *nox. palud. p. 8.* A-MAT. LUSITANUS *Cent. Med. 5. Cur. 69. p. 526.* CEL. FRID. HOFFMANNUS *Diff. Phys. Med. V. p. 226.* & complures alii; ex altera parte vero Australem tractum respiciente trans Danubium constituta, magna pratorum planities laxam & quasi spongiosam terram monstrat, per quam

D

præ-

præterlabentes Danubii ac Heræ aquæ copiose transcolari solent, unde fere semper bene madida est hæc terra, ut etiam ibi in declivioribus locis stagnantes colligantur aquæ, quæ tanto facilius accrescunt, quando inundationes dictorum fluviorum ingruunt. Quum vero hæc ipsa stagna leviora, subsidentibus intra ripas aquis fluvialibus, sensim rursus exsiccentur, & si etiam paulo diutius steterint, nil *putredinis* nec colore, nec odore prodant, multo minus vel peculiare quid *sulphuris*, vel *salinæ acrimoniæ* manifestent, nihil superest, unde nebulis fontica impuritas & sanitati infesta qualitas accedere possit; nam quod *ordinarius* impuros *halitus* in urbibus & pagis concernit, prorsus tacemus, quia tanti non sunt momenti, imprimis in locis, ubi viarum mundities strictis Magistratuum legibus injungitur.

simplices
exhalationes
aquæ
quid
valent.

§. XXVIII. Hac itaque ratione nihil amplius superest, quam simplices copiosæ exhalationes aquæ puræ in nebulam dissolutæ, quæ autumno & vere copiosius aërem nostrum replent, ad quorum generationem largæ aquæ, humidiuscula prata, & situs aliquo modo profundior confert, cui accedit, quod montes, per magnum tractum se extendentes, sufficientem ventorum accessum & aëris dissipationem quadantenus impediunt. Sponte hinc jam fluit, quantum efficaciam in corpus humanum tribuendum sit tali aëri per copiosos vapores aggravato; sic, paulo tepidior si fuerit nebula, madore suo oneroso pulmones illabitur, & partes glandulosas ac membranaceas relaxat, unde difficilis & asthmatica respiratio introducitur, ab extra vero corpus feriens debilitationes toni & inde profluos effectus sistit; frigida vicissim si magis fuerit nebula, pondere æque ac frigoris sensibilis augmento pulmones ægre efficit, gravibus.

vibusque catarrhalibus morbis viam pandit, eo facilius, si ab extra exquisitè refrigeratorium sensum cuti imprimit, & a peripheria humores efficacius retroagit, quam simplex frigus utcumque durum, ubi tamen varietates morborum semper exactè respondent specialissimæ diversitati prægressæ temperiei aëris aliarumque circumstantiarum.

§. XXIX. Quoniam tamen nihilominus pathologia sulphurea atque salina aëris non modo in vulgi cerebris tenaciter hæret, sed adeo etiam omnem fere paginam in multorum Philosophorum ac Medicorum scriptis explet, operæ pretium iudico, horum subjectorum potentiam juxta suffragia probatorum virorum examinare atque ostendere, quod pariter sine fundamento iniquo nomine fuerint notata. *Sulphur* inter hæc est, quod imprimis male audit, quasi sit materia tormentorum ac cruciatuum in hac vita vix minus ac in inferno. Sed quid terrificæ hæc repræsentatio, ubi sana ratio aliud docet, & ad principia cujuscumque subjecti indaganda ducit. Conflatum itaque est sulphur partim ex *acido illo universali* seu Vitriolico; partim vero ex *inflammabili principio* seu *Φλογισω* in dicti acidi copulam intime adunito, quorum prius concentratum rodit & stimulat, discontinuatam vero roborat & moderate incrassat; posterius spicula illa salina obtundit, hebetat, balsamat, unde profecto a priori istam peculiarèr temperiem colligimus, quæ vix ulla ratione melior excogitari posset.

Sulphur an
noceat ex
principiis
indagatur.

§. XXX. Hæc sine dubio causa est, quod a variis auctoribus *balsamus pectoralis* seu pulmonum nuncupetur, in quo revera exquisitè tonico-balsamica virtus adeo invicem associata est, ut pulmonibus admissum sulphur eosdem bene sanos custodiat, & læsis multum medelæ affe-

Cur balsa-
mus pulmo-
num dica-
tur.

rat, atque ex hac fiducia caput successive erexerunt tot præparationes balsamorum sulphuris, ut plurimum tamen magis noxiorum, quam sulphur in genuina sua simplicitate.

§. XXXI. Mittimus idcirco omnem artificiosum apparatus utcumque speciosum, immo quicquid etiam internam ejus utilitatem respicit & scopo nostro propiores erimus, si solummodo consideraverimus, quale *commercium* sulphur cum aëre gerere soleat, & quomodo hujusmodi sulphuratus aër *corporis fabricam* afficiat. Quod prius concernit, secure asseverare possumus, quod sulphur inter communia aëris contenta neutiquam sit accensendum; est enim inter historiarum naturalis scriptores notissimum, quod sulphur perraro nativum in terræ visceribus inveniatur, multo minus in superficie, sed omne prope modum, quod prostat artis sit productum, teste B. STAHLIO, *Illust. HOFFMANNO* aliisque; quod si autem sulphur revera præsto foret, tunc in *potentia aëris*, sibi relicti neutiquam esset, illud elevare & in *statum volatilem* redigere; docet enim chemica hujus subiecti tractatio, quod caloris gradus longe ultra humani sensus tolerantiam intendi debeat, antequam in formam florum dirimi possit. Cæcutiret itaque, qui sulphur quæreret, ubi non est, & quantum communis aëriologia ex sulphure desumpta valeat, & vel ex hoc solo momento luce clarius comparebit.

§. XXXII. Interim tamen jure meritoque largimur copiosissimas utique exhalationes sulphuris per auram diffundi & naribus adeo graviter percipi ad longam usque distantiam in locis ubi officinæ sulphurariæ reperiuntur, & in hoc casu altera quæstio movenda venit, quinam effectus ex hujusmodi aëre in corpus humanum redundent. Exhibuimus jam in antecessum, quid ratio a priori dicitur, quando

Commerci-
um sulphu-
ris cum aë-
re.

Effectus aë-
ris sulphu-

do ex miscelæ peculiari benignitate tonico-balsamicas vires
 accepit. Sunt equidem, qui plures pravos effectus ex
 sulphuris fumo in sanitatem redundare defendunt, inter
 quos magnæ famæ & fidei est RAMAZZINI, qui in *Tract.
 de Morb. Opif.* specialem titulum posuit, de morbis, quibus
 tentari solent sulphurarii. Sed non satis distincte virum
 hunc ista momenta pertractasse, inde tantummodo eluce-
 re poterit, quod sulphuri flagranti & liquato similes effe-
 ctus pectori in se infensos adscribat, qui tamen satis a se invicem
 discrepant. Licet enim negare nullo modo velim, quod
 sulphur in copia accensum graviter pulmones lædat, si qui-
 dem tunc maxime mixtio ejus dissipatur, ut acidum corre-
 sivum juxta nativam suam qualitatem operari & sic, respi-
 rando inmodeste haustum, varias pectoris afflictiones,
 imo ipsam mortem progignere possit, cujus rei exempla
 hinc inde prostant. Sed nec ex hac causa positive & sine
 discrimine noxius vapor accensi sulphuris reclamari debet,
 si moderate adhibeatur & tunc revera magnam famam ab
 antiquitate promeruit inter suffimigia teste HOMERO *Odyss.*
 22. sub finem; ubi anus sulphur & ignem suggerere jube-
 tur, ad foetorem cadaverum ex domo Ulyssis abigendum,
 & sequentibus temporibus nunquam tacuit eadem famæ,
 quando fumum sulphuris tanquam pestis & inquinati æ-
 ris securum averruncum adhibuerunt. Magis innocuus
 vero est fumus, quando sulphur simplici fusione tractatur,
 tunc enim in minutas quidem moleculas dirimitur, & suc-
 cessive in aërem recipitur aliqua ejus portio sub forma flo-
 rum sulphuris, quod in officinis sulphurariis Goslariensi-
 bus imprimis frequenter contingit. Si autem observatio-
 nes respicimus, nihil detrimenti operatores inde haurire,
 expertum est, nec etiam observare licet, quod talis regio
 plu-

rati in cor-
 pus no-
 strum,

plures incolas vel phthificos vel catarrhalibus aliisque pe-
 ctoris morbis afflictos alat, quam alia omni sulphure ca-
 rens. Interea nemini obrudam, quod revera pauciores
 ibi sint tales, quam alibi, quia non omnes hoc verbum capi-
 unt, licet ipsa veritas idem loquatur.

Objectio de
 officinis sul-
 phurariis
 refutatur.

§. XXXIII. Prævideo interea objectionem quorum-
 dam, quod exteri, hujusmodi loca visentes, ægre ta-
 lem aërem ferant, & in ejusmodi laboratoriiis sensibilem ti-
 tillationem faucium & molestæ ruffis provocationem ex-
 periantur; sed simul probe perpendendum, quod juxta
 effatum HIPPOCR, CELSI, aliorumque, omnis subita mu-
 tatio aliquid incommodi inferat, licet in optimam partem
 fuerit suscepta. Quando tamen penitius scrutamur suc-
 cessum ulteriorem, tunc ille adeo nihil mali involvit, ut
 potius paucis dierum spatio bene adsuescant non modo, sed
 etiam alia occasione catarrhales affectus cum connexa rau-
 cedine hoc solo fumo per facile disjiciantur, & pectus præ-
 servative eodem adminiculo a catarrhali invasione defendi
 possit, id quod B. STAHLIUS in proprio corpore præter
 expectationem expertus est, cujus exemplo postea plures
 alii studio institerunt eodem exoptato successu.

Vapores
 sulphurei
 magis pro-
 pter copiam
 nocent.

§. XXXIV. Licet autem sic aërem ab alienis impu-
 tationibus liberare studuerim, tamen supra dicta satis do-
 cent, quod mea mens minime eo redeat, ut defendere
 suscipiam, quasi hic sulphuris fumus absolute non nocere
 possit; etenim notissimum est, quod omnia in mundo cer-
 tis quibusdam respectibus & modis sint adnexa & quod
 sulphuris vapor æque ac optimi suffitus balsamici, in clauso
 loco copiosius collecti, aërem nimium attenuare, disten-
 dere & suffocationem involvere queat, atque hoc ipsum
 tanto magis contingit, quando sulphur combustionem in
 prin-

principia dissolvitur, ubi acidum impune rosivam virtutem celebrat & *Φλογισον* libere magis dispergitur, ut expansivam & summe rarefacientem efficaciam vegetius exercere possit.

§. XXXV. Cui igitur modus respirationis ordinariæ cognitus est, quod nempe aër moderate consistens & elasticus sub activa thoracis expansione Physico gravitatis nisu intra pulmones descendat, ibidemque per omnia vesicularum diverticula distribuatur, & elastica sua potentia sanguinem ex dextro cordis ventriculo per eosdem pulmones ad sinistrum cordis antrum protrudere adjuvet, illi satis perspectum esse potest, quod aër, per copiosa inflammabilia activa corpuscula valde dissipatus, pulmones sub ingressu nec debite expandere, nec impulsu necessarium ramificationibus arteriarum pulmonalium imprimere, nec subsequens iter sanguinis per venas ejusdem nominis ad cameram sinistram promoveri possit. Denegato hac ratione necessario comite humoris vitalis per pulmones omnis ulterior progressus hujus fluoris cessat & sinistrum cordis cavum exinanitur, dextrum autem receptaculum cum saccis annexis ab effluente sanguine ad summum usque repletur, ut debilior hæc muscularis fabrica tanto oneri resistendo impar sit, quare hic sanguis in stasis penariam abit, & vitæ finis subsequitur. Quamvis autem aliis minime denegare velim, quod hujusmodi materia subtilissima, per motum igneum attenuata, etiam sub respiratione sanguini insinuari queat; magis tamen a sublata aëris debita densitate & elasticitate derivo, quia hujusmodi suffocatio non raro in similibus casibus citius contingit, quam sanguis agili hac materia adeo locupletari potest, ut in capite imprimis & corde summam expansionem

Modus quo suffocare possunt isti vapores.

nem ac mortiferam statim producere possit. Notissima hinc sunt observata de *fovea Neapolitana*, quam Dn. MISSON sub titulo *Grotta del cane* descripsit, quod canes immissi in hunc locum momento suffocentur a vaporibus sulphureis turmatim eructantibus & sic aërem nimis quantum attenuantibus. Plures hujusmodi historicas relationes ex KIRCHERO, CARDANO &c. allegare possem, nisi scopo brevitatis insistere cogerer; quare unicam tantum recentissimam descriptionem *cavernæ illius vaporiferae sulphuræ in Lapidina Pyrmontana* huc trahere placet, quam Cel. D. D. SEIP in *Misc. Berol. Continuat. IV. seu Tom. V. 1737. p. 102. sqq.* prolixè recensuit. Quæ ex illa huc faciunt, in eo potissimum consistuat, quod *aves*, sub volatu ad hanc cavernam appropinquantes, illico *mortuæ concidant*, accensa *candela statim extingatur*, *pulvis pyrius* in fundo *fovæ inflammari nequeat*, & *homines*, aperto ore vaporem haurientes, subito *suffocationem* ad deliquium usque *experiantur*, eo ipso actu autem vel recedentes vel extracti mox rursus sui compores fiant sine ullo perverso effectû. Ipse Dn. AUCT. de se testatur, quod haustum hujusmodi ore pando capiens & simul retrogrediens, idem senserit ac alii, nunquam autem se male habuerit, potius vero pectus & respirationem liberiorè sensit, interdum etiam hoc solo suffimento tussis, catarrhos, obstructions catarrhales solverit & dissipaverit. *Epicrisis* hujus *Viri* eo redit, quod aërem & respirationem tantum remoretur & auferat vapor exurgens, nihil autem materialis noxæ in sinu suo recondat.

§. XXXVI. Ex omnibus his dictis jam elucescit, quod illa *persuasio* quorundam *fabulosa* sit, quasi *dracones & basilisci* hujusmodi antris innidulentur, qui habitibus suis

suis mortiferis hominem præcipiti actu jugulare possunt: totum autem schema effectuum maxima similitudo experimentorum cum *antlia pneumatica* adumbrare potest, quando animalibus qualibuscunque sub campana aër subtrahitur, ubi pro gradu exantlationis vel ægerrime & asthmaticè inter varias gesticulationes & volutationes respirant vel penitus expirant. In omnibus his subjectis sive hominum sive animalium, tali ratione interemtorum, idem fere sub *anatomica inquisitione* deprehenditur, quod etiam detegitur in illis, quibus carnifex sua enchirefi fauces constrinxit ad plenariam usque anhelitus reclusionem, nempe exorbitans *repletio* humorum in dextro cordis latere, & totalis fere *depletio* sinistrae ejus camerae cum collapsu vasorum annexorum, id quod omnigenam circuli vitalis defertionem non potuit non introducere. Tota hæc consideratio prope omnem explicationis nexum exhaurit in plurimis subitaneis mortibus, a variis hujusmodi aërem valde *expandentibus materiis*, provocatis, quo spectant vapores multi & cerevisiæ fermentantis, in cella conclusi, qui candelas accensas mox extinguunt & homines sub primo ingressu semimortuos prosterunt. Ad eandem pariter normam dijudicandus venit halitus vaporosus ex carbonibus omnibus imprimis betulinis, nondum satis exustis, & humiliorem subcæruleam flammam adhuc emittentibus (*vid. STAHL. Zymotechn. p. 119. Opusc.*) qui suffocationes vertiginoso-lipothymicas insidiosè prolicet. Subjungit judiciosus hic VIR L.c. sequentia, quæ optimo jure pro roboranda mea sententia huc ponere licebit; *quod videlicet substantia inflammabilis per deflagrationem subtilissime expandatur, unde corpus flammans in spatioso quantumvis*

effectus antlia, strangulationis & inflammabilum similis est.

E loco

*loco diu ardere non possit, sed max ab his ipsis sui partibus ita
expansis, comprimatur & suffocetur.*

Carbones
fossiles æ-
rem deni-
grare di-
cuntur.

§. XXXVII. Simili atro carbone hinc inde notatur
aër, carbonum fossilium fumis imprægnatus, & non raro
graviter accusatur a plebe ignara non minus, quam pari-
ter a viris eruditionis cultura alias fatis excultis, unde et-
iam loca, quibus natura hujusmodi adparatum dedit pro
supplenda indigentia lignorum, tanquam infamia excla-
mantur, eo quod aër hinc inquinamentis pessimis descen-
detur. Magnum pondus justæ inculpationis hujusmodi
viri præ se habere judicant, quando domos & arbores vici-
nas a crassis his fumis tenaciter commaculati vident, imo
quando etiam ferramenta & utensilia metallica pedetentim
inde exedi observant, unde tum ulterius concludunt,
quod tanto facilius molliorem corporis humani texturam
& imprimis teneram substantiam pulmonum erodere, in-
flammaré & exulcerare possint.

similitudo
inter metal-
la &c. ac
corpus vi-
vum clau-
dicat.

§. XXXVIII. Speciosa est ratio hæc a physicis ne-
cessitatibus desumpta, quæ credulos facile ad assensum mo-
vere deberet, minime autem eos, qui fidam *experientiam*
in subsidium trahunt, simulque *corpus animatum* a simpli-
ci *mixto* distinguunt, & considerant, quod acetum & spi-
ritus acidus bene dilutos sine metu erosionis intra nos reci-
pere possimus, a quibus tamen metalla effectum destru-
ctionis paterentur, simili fere ratione ac sulphur interne
& externe sine noxa adplicari potest, quod tamen omnia
metalla promte & argentum, eminus etiam constitutum,
nigrore obducit; & quis est, qui non viderit, simplicem,
& puram adeo aquam *ferrum sensim* in rubiginem trans-
mutare.

§. XXXIX.

§. XXXIX. Quando autem quidam *arsenicalem* principia substantiam in hoc subiecto latitare ajunt, unde aër inquit Lichan. netur, tunc aperte testantur, quod experimentum rei non thracum fecerint, sed tantum propriis opinionibus indulgeant. falsa alle- Benignius sentiunt, qui lichanthraces *sulphure* scatere di- gantur. cunt & ex eodem fundamento aëris, hoc fumo repleti, no- xas derivare student; sed nec hi chemicis experimentis ge- nuinis suam superstruxere sententiam, juxta quæ certissi- mum est, quod per sublimationem ne vestigium quidem sulphuris in forma florum prodeat, licet ignis gradus ad summum fuerit adauctus. Maxima pars vero hujus inflam- mabilis subiecti est substantia bituminosa ex subterraneo vera adstru- adparatu in terram raram, spongiosam arcte & copiosissi- untur. me collecta, & hinc etiam eadem plane qualitates possi- det, quas bituminum reliquæ species monstrant, (vid. Ill. HOFFMANN. *Obs. Phys. Chym. XXIV.*) quoniam sub actu destillatorio eadem producta exhibet, nempe post *pblegma spiritum* aliquantulum sulphureum, quem subsequitur *oleum* primo subtile & successive crassius ac gravius, ubi tandem torum opus claudit ascensus *salis volatilis aciduli*, cum il- lo, quod ex succino paratur, maxime conveniens.

§. XL. Planum hinc est a priori, quod prorsus ni- hil inest, a quo directe & per se noxa expectari possit; po- salubrem tius vero talis mixtio propria est *carbonibus* nostris *subter-* miscelam raneis, quæ sub combustione laudato modo aërem purifi- possident, cat & balsamica virtute irroratis eisdem principiis, uti ab carbones antiquissimis inde temporibus mos obtinuit, vitia aëris in subterr. morbis contagiosis aliisque inquinacionibus putridis per varias bituminum species asphaltum, picem, sulphur, alia- que resinosa subiecta emendandi. Tantum itaque emest, ut ulla digna ratio excogitari possit, quæ salutarem car- bonum

bonum fossilium infringat, ut potius majori fere jure quam sulphur balsamum pulmonum dici queat, quod non modo minantia pulmonum mala sæpius avertere, sed etiam leviora curare & paulo graviora perpetuo inspirationis negotio & immediato discussorii & vulnerarii vaporis afflatu a citata corruptione munire potest, ut adeo medicamentosa virtute imbutus talis aër idem in hoc viscere supplere possit, quod in externarum partium læsionibus topica discutientia & balsamica congrue adplicata. Horum utilitatem nullus negat, cur quæso alterius præstantia dubia foret.

phthisis in
Anglia fre-
quens non
obstat.

§. XLI. Sed ob stare videtur experientia, quando in Anglia testibus itinerariis, copiosi æque carbones fossiles propter lignorum defectum comburuntur, atque simul dimidia fere hominum pars phthisi & peripneumonia jugulatur; ubi quidem utriusque asserti veritatem historicam negare non possumus, rejicere tamen utique debemus *nexum* illum, ut vocant *causalem*, quem communiter formant. Falsum enim esse, inde statim evinci potest, quod plebeja gens endemio huic malo raro exposita sit, cum tamen longe frequentissime hoc adminiculum economicum usurper, & ad carbones tales quasi ustuletur, sed semper vegete vivat. Quod si vero hujusmodi labem pulmonalem unice propemodum persentiscunt ditioris sortis homines, qui lithanthracum fumum commode aufugere possunt & se lent; Quid hinc non magis naturalis Logica docet, quam, ut alias causas hujus morbi quæramus, inter quas profecto non infima allegatur prodiga ingurgitatio potuum spirituosorum. Quod si autem duobus tantum verbis omnes causas in compendium trahere debeo, rotunde dico atque defendo, quod *Luxus & Orum* omnem expleant paginam.

§. XLII.

§. XLII. Quando autem proxime observationes circa aërem nostrum *Halensem* consulimus, tunc prorsus nihil est, de quo conqueri quisquam posset; ipsi enim salis coctores in medio fumi ex his carbonibus degentes & crassa fuligine toti quanti obducti, præ aliis hominibus integro sanitatis vigore fruuntur, & rarissime pectoris affectus tolerant, ac licet reliqui incolæ urbis, flante imprimis Zephyro, fumum illorum molestum accusent, tamen incommoda sanitatis neutiquam inde experiuntur. Confirmabunt hoc Viri ætate proveciores, quibus status urbis adhuc cognitus est, antequam carbones fossiles in usum fuere tracti, quod nempe comparate parcior morborum sit proventus nostris temporibus, quam prioribus. Insuper etiam assertorum veritatem de usu Halensis aëris ad pectoris vitia in specie magis confirmatum habebunt, qui infrequentiam phthysicorum æstimaverit ad alia loca, in quibus lichanthraces incogniti sunt. Cur vero pectoris labes frequentior sit, apud cives Academicos, id vitæ generi sedentario præcipue tribuetur. dum est. Quando enim diu noctuque, præter consuetudinem priorum temporum, in museis libris affixi hærent, & quidem eo ætatis termino, quo consuetæ pectoris congestiones pulmones onerant, motus autem externus tanquam necessarium discussionis præsidium, deficit, non potest non labes illa pectoris provocari. Ex his itaque satis patet, quod vitæ genus ad sanitatis tutelam inimicum maxime accusandum veniat, & quod non absque causa irrita & præpropere illorum judicia declarari possint, qui in disitis regionibus aërem hunc adeo vituperare audent, & ex hoc momento litterati ordinis civibus hanc Musarum sedem eligere audacter dissuadent, cum tamen hujusmodi consilia-

Hala ad experientiam examinatur.

rii carbones nostros vel plane non viderint, vel tamen eorum indolem nunquam explorare susceperint, multo minus ipsas observationes phthisi succumbentium directo studio æquiparaverint cum aliis academiis, ubi studiosorum confluxus magnus itidem reperitur.

Turfa eandem defensionem meretur.

§. XLIII. Similis plane sententia obtinet de simili quodam subjecto *glebarum seu cespitum bituminosorum*, qui per Belgium, Ducatum Holsatiæ &c. frequenter usurpantur, & ex superficie terrarum udosarum bitumine tamen subterraneo repletissimarum depromuntur, siccantur & ignitionis causa venundantur, sed quum modo dicta pro explicatione sufficere possint, superfluum judico præjudicia contra hoc subjectum obvia allegare.

salia in genere aërem inquinare dicuntur.

§. XLIV. Porro etiam inter adventitias aëris qualitates, variis injustis vituperationibus obnoxias, refero *salia*, quæ a nonnullis ubique fere obvia creduntur & tanquam rea multorum morbosorum effectuum in judicium vocantur. Sponte equidem fateor, quod salia non omnino potentia nocendi in corpore humano destituantur; tantum tamen nunquam subscribam, quod in multis locis copiosa seges morborum *dyscrasiæ & cachexiæ*, viscerum corruptio, ulcera, serum acre & salsum plorantia, a salibus, per auram vagantibus, & corporis penetralia ultra proportionem insultantibus, prima rudimenta derivet.

§. XLV. Quo vero distinctius procedamus palmaris *salium species* sub examen vocabimus, quarum ramenta aër uberius in gremium suum recipere dicitur. Horum inter has merito ducit *sal virriolicum* seu universale acidum, quod in statu suo simplici disseminato ubique fere præsens est, & ob hanc rariorem sui dissipationem nil minus quam humano corpori nocere potest. Quid vero de

de effluviis istis ex mineris Vitrioli sub varia ejus præparatione expectandum sit, non securius norunt, quam qui in locis degunt, ubi maxima abundantia hujus terræ salinæ eruitur, elixatur, purificatur, excoquitur & in crystallinam formam redigitur. Tradunt interim genuina historica documenta satis unanimiter, quod laboribus hisce occupati æque ac reliqui homines in istis locis habitantes bene ac vegete vivant, optimam humorum crasin possideant, ac lacertosi & succulenti adpareant, dummodo famas ipsos non premat. Certat pro hac sententia roboranda speciosum suffragium LANCISII *de Adv. Rom. Cæl. qual. C. VII. §. IV. p. 96.* Sulphur, Vitriolum & Nitrum quibus præcipue terra nostra redundat, uti campos fertilissimos reddere solent, similiter & cives robustissimos faciunt, colonos semper servant incolumes; & MICH. MERCATUS in *Metallorb.* ubi præter plura alia de aëre in locis ubi calcantur terra in agro Romano foditur sequentia subnectit; *tantum abest, quod in subterraneis speluncis noxium vaporem eructet, sicuti quotidiana docet experientia, ut potius effodiendum sanitati conducatur.* Non minus tota Goslaria, proventu Vitrioli ditissima ad partes nostras stat, *Salisburgenses officinæ vitriolicæ testes sunt, & Anglia martialis Vitrioli dispensatrix eandem veritatem loquitur, quod nec minima adsit causa, cur aër, a copiosioribus vitriolicis effluviis imprægnatus, ad morbos generandos aptior reclamari debeat; siquidem homines in dictis locis habitantes & laborantes firmiter & constantius valent quam alii.*

§. XLVI. Altera accusatio aëris saliti cadit in *nitrosam substantiam*, qualis quidem haud ita absolute, imo non nisi rarissime in aëre argui potest; Et licet in locis, ubi putredo ingruit, generetur, non tamen ideo aëri statim committitur. aëris nitrosi
accusatio.

mittitur, uti *salia volatilia*, quæ inde simul excluduntur; fixior enim longe est, & præterea cum terreo-limosis vel calcareis materiis copulam celebrat satis tenacem. Quando autem nihilominus radiorum solarium efficacia in officinis halotechnicis hujusmodi particulas nitrosi spiritus, ut plurimum debitam maturitatem nondum adeptas, suscipit, & per aërem dispergit, tunc maximopere hujusmodi homines, in istis officinis occupati præsumta incommoda pectoris & reliquæ sanitatis percipere deberent, cui tamen omnes Halotechnæ in faciem contradicunt, unde etiam merito omnia reliqua prætermittimus, tanquam supervacanea, potissimum cum jam supra in scrutinio frigoris plura fuerint adducta.

immerita
ignominia
aëris ubi sal
comparatur

§. XLVII. Succedit in serie salium summopere usitatorum *sal culinare* seu *commune*, ob receptissimum usum ita dictum, atque *ex montibus, fontibus, maribus* petitum, quod aërem suis exhalationibus morficantibus, in locis ubi largus eorum adest proventus, replere & ex hypothesi corrosivum reddere debet in magnum sanitatis præjudicium. Sed quantum abludat a scopo hæc accusatio facile perspiciet, qui sedulo perpendit, quod hujusmodi *sal*, si etiam in *statu suo mixto* parce ad modum in aëre elevaretur, non aliter se gerere possit, quam reliqua *salia media*, de quibus tamen nemo externe aliam, quam abstergentem, purificantem & interne condientem ac resolventem virtutem expectabit. Quando autem aliam magis probabilem viam quærimus, qua aër a sale communi inquinari possit, tunc rationi consonum est, quod hinc inde micula tantummodo acidi per coctionem vel aëritivatem solis ex imperfecta societate corporis alcalini dirimatur & simul in atmosphæram protrudatur, ubi tunc id

id agit, quod acidum valde dissipatum potest, id est, tantum quantum fere nihil.

§. XLVIII. Objiceret interim quispiam, cum illo Medico *Cervienſi* Italiae in *Epist. ad Ramazz.* data, quod tamen in illa civitate, ac illius salinis aër *spiritibus corroſivis* adeo sit saturatus, ut ferrum arrodat, quod paulatim cere instar emolleſcit, & in pulverem fatiſcit, operarii fere omnes sint cacchectici, *hyd. opici* & sordidas plagas in cruribus gestent, atque hujus Viri vestigiis bona fide insiſtit laudatus noster RAMAZZINI *C. XXXVIII. de Morb. Opif.* Quis jam immerito eandem suspicionem foveret, de aliis locis, ubi sal commune excoquitur, quum non minus, quam illic ferrum exeditur & acidum salis communis potissimum partes corporis nostri citius ac fortius, quam aliud acidum aggreditur & destruit, & cur hinc non metueret quisque adeo infensum hostem in aëre delitescentem. Sed quam inadæquatum & frustraneum prius sit momentum probans, supra jam declaratum est; alterum vero ex hoc solo fundamento cadit, quod alcali salis communis suum acidum ligans per simplicem coctionem non ita prompte & largiter dimittat, cum etiam fortior ustulatio ad candescentiam usque vix operæ pretium abradere possit, nisi forte acidum potentius accedat, & illud liberet. Quod si etiam revera tanta copia de acido salis nostri in aëre vagaretur, quanta pro rodendis metallis & humoribus ad summum acorem redigendis sufficeret, tunc praefecto secure asseverari potest, quod externæ partes & imprimis pulmones, aërem hunc causticum copiose admittentes, & extrudentes, eandem violentam roſionem & consequentes perniciosos effectus longe citius experiri deberent, quam sanguis in interioribus conclusus; ad quem adeo liberum

Objeſtio
sola Cerviæ
nihil valet.

& immediatum accessum non habent, cum tamen hujusmodi effectus nullibi in salinis contingant, nec a genuinis scriptoribus allegentur.

voracitas
&c. causa
morbi est
apud Cervi-
enses.

§. XLIX. Regereret autem alius non sine specie veri, quod nihilominus in universum fere laboratores in Cerviæ officinis recensitos morbos patiantur, adeo ut etiam non nisi perexiguus remediorum deprehendatur effectus. Sed quis quæso a dubitatione liberabit nexum illum inter effectum & causam allegatam; etenim in citata epistola isti homines *summopere voraces & bibaces* declamantur, ut nunquam saturentur, atque sæpius repentinas mortes subeant; unde justa præsumtio incidit, quod insatiabilis ingestio cibi, potusque potissimum ex perversa consuetudinis ratione & nimio gulæ indultu proveniat, ut adeo potius causa morborum effectuum, quam symptoma totius reliqui schematis morbidi considerari debeat. Quod si enim juxta tradita communia ab acido salis spiritu, stomachi fermentum acuate, ortum ejus deducere quisquam velit, plane naturalis consecutio foret, quod idem effectus proximus cum connexis reliquis etiam deprehendi deberet in omnibus locis, ubi sal paratur. Sed obstant exempla contraria locorum prope omnium, ubi salis coctura exercetur in Ducatu Placentino, Comitatu Tyrolensi, Bavaria, Franconia, Saxonia omni & specialissime Halæ Magdeburgicæ & Suevicæ, quam ultimam Dissertat. Altorsii habita, de *valetudine salis coctorum* ab omni mala nota vindicavit. Eandem tandem innocuam halituum salino-aquorum qualitatem pariter defendit urbs Veneta in ipso Adriatico mari sita, & sub exhalantibus semper salinis effluviis, satis salubri tamen cælo gaudens, cujus elogia prolixè descripsit in *pec. Tract. LUDOV. TESTI cel. Pr. Venerus.*

§. L

§. L. Quemadmodum autem non pauci modo recensitas & plures alias præjudicatas opiniones sollicite in animo foveant, & sic aërem quorundam locorum ad sanitatis tutelam valde contrarium declarant: ita factum est, ut hinc inde variis subsidiis emendationem atmosphæaræ suæ susceperint. Quoniam vero illam plenariam correctionem non ita ad libitum obtineri posse viderunt, siquidem experientia ipsos docuit, quod valetudinarii laute viventes & studiis vel otio indulgentes raro & difficillime ex hoc suo statu rursus emergant; hinc plurimorum vota eo rediere, ut suaderent, mutanda esse loca, & aërem quærendum puriorem, descæcatoriorem, adeoque sanitati convenientiorem. Orta hinc sunt *itineræ sanitatis causæ commendatæ*: ortus hinc est scrupulosus selectus locorum & regionum: sed ortus hinc etiam ingens de hac re medicorum dissensus; etenim quilibet facile perspicere potest, quod consilia ex erronea persuasione prognata non semper ad conceptæ hypotheseos normam succedere possint, sed frequenter effectus contrarius formatam spem fallere debeat.

mutatio locorum ut plurimum ex fonte præjudicii suadetur.

§. LI. Operæ pretium hinc erit, ut ad observationes attentos oculos dirigamus, & ex illarum judicio sæstimatione transitum ad veritatem eruendam scrutemur. Quando itaque homines, infirma valetudine diu consistentes, suasu Medici *aërem mutare* debent, tunc non raro *itineræ longa* & loca remotiora ad sanitatem maxime celebria commendantur, quæ non nisi sub varia *molestia* & multo *labore* visitari possunt, ubi tunc mox levamen notabile variorum symptomatum, virium corporis augmentum, animi majorem præsentiam & alacritatem experiuntur, qui status exoptatus etiam ad nutum continuabit,

vera causa eruitur ex Observat.

quando in loco determinato ad varia corporis exercitia antea inadsueta & mentis varia oblectamenta ducuntur. Quum vero illi ipsi homines in *eodem loco* diutius commorantes in pristinum *vita genus immobile, sedentarium & meditabundum* rursus se immergunt, pristina etiam querularum scena denuo se aperiet, & elogia bonitatis aëris mox trepida voce interrumpentur.

Observat.
II.

§. LII. Contingit porro non adeo raro, ut chronico sedentiorum morbo vexatos vel muneris leges, vel Medicum consilium vel alia necessitas adigat, per *loca* ad sanitatem alias valde *suspecta iter* faciendi satis *laboriosum*, ubi tamen, si eventus consulitur, turbæ illæ sanitatis antea obviæ sensim evanescunt, non minus ac si in *saluberrimo aëre* inter esset institutum. Id ipsum præter alia quotidie audimus & experimur, quando homines ex neglectu motuum voluntarii in suspectum languorem & internorum motuum irregularitatem conjecti, castra sequi debent, & varia ibi negotia currendo, equitando, alioque defatigationis modo subire debent, sani & robusti evadunt; cum vicissim composito bello vitæ priori quietæ de novo se tradunt & cuticulam curare incipiunt, non diu in acquisito robore manebunt, sed morbosæ invasiones satis mature corpori pristinas insidias struent.

Observat.
III.

§. LIII. Quando etiam scopo Medico itinera instituntur ad *loca non procul* a sede queruli ægri distantia, propter singularem tamen aëris puritatem & salubritatem selecta, tunc revera tantum non experietur levaminis, ut operæ pretium esse posset, imo si etiam *consuetis speculationibus & immodeste quieti* amplius serio indulgeat, in pejus sensim ruet caduca sanitas ac laudatissima aëris fama nullam redintegrationem promittere poterit, nisi forte quies cum laboriosis conatibus commutetur. Prouti vero

ro certissimum est, quod hoc solum moderamen sub flutuante adhuc malo infallibile auxilium afferre possit: ita pariter extra omne dubium est, quod si in priori loco ad sanitatem minus æstimato eadem vitæ regula observetur, simul etiam inconcussa sanitas introducatur.

§. LIV. Cui itaque ex hæcenus dictis vera causa non palpabilis evaderet, quando omnes circumstantiæ, quæ *mere physico considerandi modo* aëris maximam salubritatem involvere deberent, nihilominus illam ipso effectu nequiquam promovent, nisi debitus voluntarius motus, tanquam maximum valetudinariorum remedium, accedat; cum ex altera parte omni exceptione major veritas sit, quod sola exercitatio corporis sine singulari selectu & respectu ad loca homines diu male vexatos feliciter in integrum restituere & alios viscerum obfirmatis nævis mox jugulandos, non raro per plures annos conservare possit. Certè licet Davi iudices hujus discriminis forent, tamen ex prona necessitate illico sententiam ferrent, quod mobili vitæ palmaria efficacia sit adscribenda pro sana & vegeta corporis consistentia recuperanda, prouti etiam ad conservandam eandem unicum verum & universale adminiculum est. Quis enim unquam rusticos vel laborioso generi deditos ex interna tacita causa languentes videbit, nisi forte nimium angusta suppellex vel alia ab extra accedens & violenter operans causa ipsorum robustos laertos, valida membra & inadvertentiam ad res, quæ diætam ordinarie concernunt, quandoque infringat. Rident potius hujusmodi homines omnem scrupulosum aëris selectum & in stabulis, pecorum fimo crasse perfumatis optime vegeti vivunt, multo minus tor & tanta incommoda sanitatis persentiunt, quibus magnates, in palatiis, pro sanitatis moderamine artificiose adaptatis, obnoxii sunt, & quibus studiis strenue incumbentes, in saluberrimis licet locis & optimo aëre perspirabilibus musis identidem vexantur.

oliva
et. annua
autovone

sanitas ex
fonte mo-
tus, non æ-
que aëris re-
cuperatur.

quo autem
in. l. ab. ex
dis. l. ad
p. l. o. l.

exceptio
ponitur, ac
removetur.

§. LV. Quando autem quidam per instantiam op-
poneret, quod nihilominus reperiantur, qui studiis diu
noctuque vacant, & tamen hujusmodi communes mole-
stias non experiantur, tunc exceptio vim regulæ non tol-
lit & centum ac mille exempla contra unum alterumve
semper prævalebunt. Interim, si dicendum quod res est,
hujusmodi homines peculiarem *benigni temperamenti mi-
scelam* possidere debent, quam etiam vigilans affectuum
refrenatio cibi potusque prudens moderamen, aliaque su-
stentare oportet. De illis autem hic plane sermo non
est, qui medium inter quietem & motum obtinent, ac
quotidie motus necessarium exercitium administrant, at-
que sic ex usu didicerunt, illud AVICENNÆ, quod *exerciti-
um membra magnificet*, & quod juxta CELSUM *Lib 1. cap. II.
ignavia ad motum corporis scilicet maturam senectutem, la-
bor longam adolescentiam reddat.*

motus quo-
modo sani-
tatem pro-
moveat.

§. LVI. Quod si vero etiam horum successuum cau-
sam indagare volupe fuerit, rationes satis prægnantes de-
prehenduntur in administratione internorum corporis
nostri motuum fundatæ; notissimum siquidem est, quod to-
ta vita nostra motibus absolvatur, hi vero magnopere sub-
levantur per motus voluntarii legitimam observationem;
per hanc enim non modo partes fibroso-musculosæ in de-
bito vigore & mobilitate conservantur, sed etiam sanguis
sub activa fibrarum contractione partes percurrens, con-
quassatur, dirimitur & impetu citatoris progressus in-
struitur. Hujusmodi notabilis attenuatio humorum, tum
etiam visceribus abdominalibus maxime favet, quoniam
ut plurimum laxior eorum textura transpulsum sanguinem
arteriosum retardat, & refluxum pervenas difficiliorem
reddit, id quod eo magis contingeret, quando sub dese-
ctu motus externi lente progrediens sanguis etiam sic ad
spissitudinem disponitur, unde varias stagnationes, opple-
tiones, infarctus aliosque perverfos effectus resultare in a-
prico est, qui innumeris fere hypochondriacorum mole-
stias

stis manifestantur. Est itaque sub omnibus hisce modo recensitis consiliis unicum subsidium motus, a plurimis adhuc incognitum, a paucis tamen per *stratagemam* quasi obtinendum subsidium, per quod pretiosissimum vitæ thesaurus *sanitas* optime conservari & reparari poterit usque dum terminus ultimus, a Creatore constitutus, fuerit impletus, atque ingruat inevitabilis vitæ

F I N I S

V I R O
 IUVENI EXIMIE DOCTO
 DOMINO CANDIDATO
 IOANNI VSENBENTZ,

MULTAM PRECATVR FELICITATEM

IO. IVNCKER.

A Eris prauæ qualitates quamquam ad morbos generandos multum valeant, & quælibet tempestatum mutationes, quæ per annum contingunt, afflictiones quasi proprias adferre obseruentur: Tu tamen, CANDIDATE nobilissime, de quibusdam circa aërem, præiudiciis disputare, & spatio illius immenso limites medicos ponere nullus dubitas. Neque sine prægnantibus causis: experientia enim iam edoctus es, longe plures morbos apud illos reperiri, qui per fortis suæ blandam conditionem aura benigna fruuntur, quam qui quaslibet aëris

ris iniurias, vt nebulas, vt plurias, vt procellas perferre, impurasque casus habitare debent. Nosti porro quam optime, plurimos morbos a cauſſis internis, pauciores ab externis dependere. Quare vulgarem pathologiam, quæ nimium in aëre piſcatur, merito reprehendis, & piſcatum in mari, ſcilicet microcosmico, iudicas congruentiorem. Etenim in ipſo homine agnoſcis præſtantiffimum ſanitatſis phylaſterium, cuius beneficio efficiatur, vt morbi aërei pauciores occupare poſſint; vbicumque autem hoc vitale præſidium langueat, ibi res demum externas, aërem, cibum, potum, reliqua, iniurias ſuas exercere ſanitatſemque lædere poſſe. Gratulor Tibi, CANDIDATE clariffime, quod adeo diſcrete de hoc argumento ſcribere potuiſti; & vere gratulor, quod practicam illius vtilitatſem iam præguſtaſti. Quoad enim apud nos commoratus es, non tantum ſolida medicinæ fundamenta poſuiſti, ſed etiam per tres fere annos in noſocomio orphanorum manum mihi therapeuticam commodatſi. Sic proſperatus in patriam rediſ, & quia diuinum Numen, quod pie hic deuertus es, Tecum facit, vltiori, vt ſpero & voueo, accumulaberis proſperitate. Vale! D. d. VIII. Calend. Septbr. MDCCXXXVII.

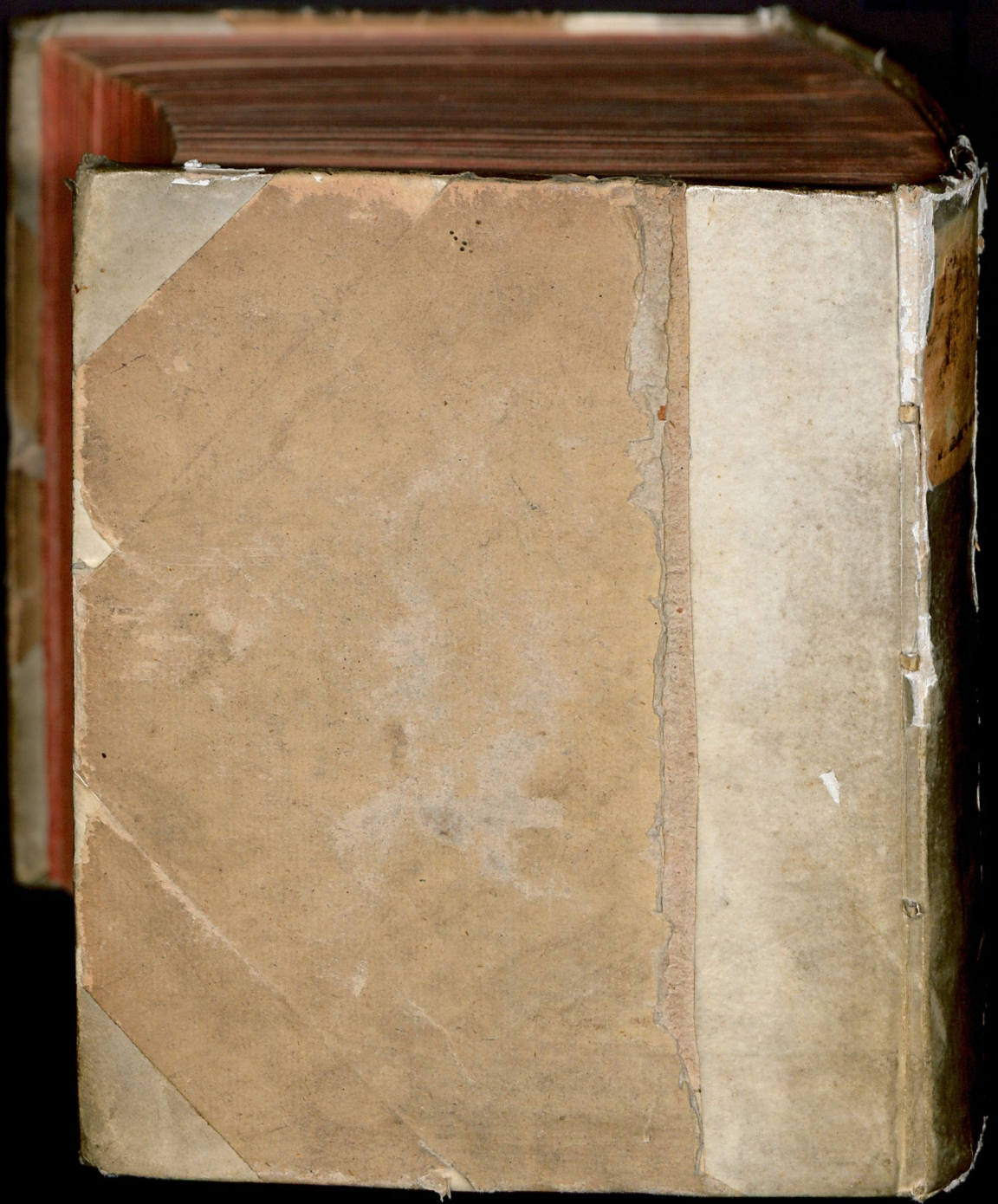
01 A 6505

nur 10. Stck 7A-70C
bücher verknüpft

VD17

DISSERTATIO INAUGURALIS MEDICA,
SISTENS
NONNULLA
PRÆJUDICIA
CIRCA AEREM,

Quam,
AUSPICE DEO PROPITIO,
Et Consensu atque Auctoritate Gratiſſa Facultatis Medicæ,
IN ALMA REGIA FRIDERICIANA,
P R Æ S I D E
PRORECTORE MAGNIFICO

DN. D. MICHAELE ALBERTI
SACR. MAJ. REG. BORUSS. AULICO ET CONSIST. MAGDEB.
CONSILIARIO, MED. ET PHILOS. NATUR. PROFES-
SORE PUBLICO ORDINARIO, ETC.
DECANO H. T. SPECTATISSIMO,

Domino Patrono, Præceptore ac Promotore ſuo, omni honoris cultu proſequendo
PRO GRADU DOCTORIS
SUMMISQUE IN MEDICINA HONORIBUS ET PRIVILE-
GIIS DOCTORALIBUS LEGITIME IMPETRANDIS,
HORIS LOCOQUE CONSVETIS,
ANNO MDCCXXXVII. D. AUGUST.

PUBLICÆ AC PLACIDÆ ERUDITORUM VENTILATIONI SUBJICIET

AUCTOR DEFENSURUS
JOHANNES USENBENZ,
ULMA · SUEVUS.

HALÆ MAGDEBURGICÆ,
TYPIS JOH. CHRISTIANI HENDELII, ACAD. TYPOGR.